

Begrip

moslims

christenen

Nr 53 jan/febr 1981
abt. p.j. f 15,--
losse nrs f 2,50
giro 4300211 t.n.v.
Begrip, Cura Migratorum

WERELDRAAD

en

MOSLIMS

"Begrip"
Luybenstraat 17
5211 BR 's Hertogenbosch
tel. 073-145159

Ten geleide

De Wereldraad van Kerken heeft nu ruim 10 jaar ervaring met multilaterale en bilaterale dialoogconferenties. De conferenties met moslims stuitten echter op allerlei problemen die intern christelijk beraad nodig maakten. Dit beraad vond van 1 tot 7 december 1979 in Mombasa, Kenya, plaats.

De leiding berustte bij Prof. dr D.C. Mulder van de Vrije Universiteit in Amsterdam. Prof. Mulder is voorzitter van de sub-eenheid voor de dialoog met andere godsdiensten en ideologieën.

Verder waren uit Nederland aanwezig Prof. dr A. Wessels, Pater M. Geijbels en ondergetekende. Pater Geijbels vertegenwoordigde het Christian Study Centre in Rawalpindi, Pakistan. Een kwart van de aanwezigen was afkomstig uit de Rooms Katholieke Kerk.

De redactie van "Het archief van de Kerken", De Horstink 17, Amersfoort, was zo vriendelijk om overname van dit rapport in Begrip toe te staan.

Het rapport bestaat uit drie stukken. Na een inleiding in 8 punten volgt het eigenlijke conferentieverslag. Het slot wordt gevormd door aanbevelingen.

Het Centrale Comité van de Wereldraad heeft in deze aanbevelingen in augustus 1980 enkele wijzigingen aangebracht voor ze aan de kerken werden aanbevolen voor studie en actie.

Die wijzigingen staan op pagina 2 van Begrip. Daarin valt een sterke nadruk op wederkerigheid op.

We attenderen voorts nadrukkelijk op de belangrijke mededeling van onze hoofdredacteur Pater P. Backx op pagina 13 van dit nummer.

Dit nummer wordt zoals gewoonlijk besloten met een een lijst van vroeger verschenen nummers (voor zover voorradig).

J. Slomp

W I J Z I G I N G E N, aangebracht door het Centraal Comité van de Wereldraad van Kerken in de aanbevelingen van de consultatie te Mombasa

2. Voorbereidingen op de dialoog

paragraaf 2, regel 4

weglaten: waarvan velen niet gereed zijn.

paragraaf 4

de zin beginnend met: dat de organen van de Wereldraad van Kerken... moet als volgt luiden:

dat christelijke en moslimse internationale, regionale en lokale organisaties moeten worden aangemoedigd voort te gaan met het plannen van bilaterale conferenties, planning en uitvoering vinden plaats op basis van samenwerking en men betrekke niet alleen mannen maar ook vrouwen bij dit werk.

dat er verder aandacht wordt geschonken aan de mogelijkheid multilaterale dialogen te beleggen tussen moslims, christenen en anderen en dat werkelijke pogingen worden ondernomen hierbij ook jongeren te betrekken.

3. Betrekkingen tussen christenen en moslims

paragraaf 2 moet als volgt worden gelezen:

dat, waar bij het bevorderen van goede relaties in de gemeenschap tussen christenen en moslims en waar bij het ingaan op situaties van sociale en politieke spanning, moeilijkheden zijn ontstaan met betrekking tot godsdienstvrijheid en mensenrechten, overleg en samenwerking worden bevorderd tussen alle christenen die er mee te maken hebben in het betreffende gebied en waar mogelijk ook met hun moslimse burens en partners.

4. Mensenrechten en wettelijke en pastorale zaken

paragraaf 1 moet als volgt worden gelezen:

dat in overeenstemming met de zorg voor mensenrechten en godsdienstvrijheid zoals die werd uitgesproken tijdens de vergaderingen in de algemene assemblee van de Wereldraad van Kerken te Nairobi in 1976 en de zittingen van het uitvoerend comité in 1979 en het centrale comité in 1980, informatie tussen christenen en moslims moet worden uitgewisseld niet alleen maar over situaties waar godsdienstvrijheid is geschonden maar ook over situaties waar die wordt gewaarborgd en bevorderd.

5. Theologische betrokkenheid

paragraaf 2

dat een grote internationale consultatie tussen moslims en christenen worde gehouden in 1981 over het thema: "samenleven en samenwerken van moslims en christenen" (verder onveranderd)

paragraaf 3

dat gemeenschappelijke theologische werkgroepen, waarin moslims en christenen deelnemen, worden aangemoedigd serieuze studie en reflecties aan te pakken over onderwerpen die in dit Mombasa-rapport worden genoemd en zulke andere theologisch gewichtige terreinen van onderzoek als moslims zouden willen voorstellen.

6. Wederzijdse getuigenis tussen christenen en moslims, en hun wederzijds getuigenis tegenover de wereld

Aan de titel toevoegen: een kritisch onderzoek.

CHRISTELIJKE AANWEZIGHEID EN GETUIGENIS MET BETREKKING TOT MOSLIMNAASTEN

*Rapport van de conferentie in Kanamai, Mombasa, Kenia, 1-7 december 1979**

Inleiding

Een nieuwe eeuw - een nieuwe decade

1. De aanleiding

Het begin van de christelijke viering van de advent in het jaar des Heren 1979, en een wassende maan aan de hemel om een nieuwe eeuw van de islam in te luiden met de maand Muharram van het jaar 1400 na de hidsjra . . . vormden de achtergrond in de hedendaagse geschiedenis waartegen God ons bij elkaar riep - een groep van meer dan 100 christenen uit 40 landen - te Kanamai, het conferentiecentrum van de Nationale Christelijke Raad van Kenia, bij Mombasa.

Alle zes conferentiedagen temidden van palmbossen en verfrist door de koelte van de Indische Oceaan onder-vonden wij de vreugde van een oecumenische christelijke gemeenschap en dankten God dat Hij ons had uitgenodigd, en de kerken waaruit wij in de verschillende delen van de wereld kwamen, voor de roeping van 'een christelijke aanwezigheid en getuigenis met betrekking tot onze moslimnaasten'.

In onze dagelijkse godsdienst oefeningen en gebeden zette het thema van de advent de stemming - de arbeidszin, maar ook de aangrijpende opwinding van het vorderen in een hernieuwde en vollere ontdekking, gedurende de laatste 20 jaar van de twintigste eeuw, van Gods goddelijke bedoelingen die ons bekend zijn gemaakt in Jezus Christus. Maar deze advent konden we geestelijk delen met onze moslimbroeders en -zusters omdat zij de wisseling van de 15e islameeuw vierden, temidden van de barensnood van gebeurtenissen in centraal Azië en hun gevolgen in andere moslimlanden. Op dit moment van onze gemeenschappelijke geschiedenis hadden we beiden verwachtingsvolle gevoelens, die gematigd waren maar niet terneer geslagen werden door vrees tegenover de huidige uitdagingen tot vrede, waarbij zowel moslims als christenen waren betrokken.

Terwijl we baden om licht om te beantwoorden aan de problemen en mogelijkheden van een nieuw tijdperk, werden we versterkt in onze vastberadenheid door de vriendelijke verwelkoming door de plaatselijke moslimse en christelijke dorpsbewoners en conferentiestaf van Kanamai, in wier glimlach en goede stemming wij een natuurlijke menselijke reactie zagen op de oproep die paus Johannes Paulus II onlangs gedaan heeft tijdens zijn bezoek aan Turkije, om de geestelijke banden tussen christenen en moslims te versterken (*Archief van de Kerken* 35 (1980), 248). We werden ook geïnspireerd door het feit dat de opening van onze conferentie op de verjaardag van de dood van broeder Charles de Foucauld viel - wiens leven een duurzaam voorbeeld van de eenvoud van geloof en geest is geweest; wij baden dat we

* Deze conferentie werd georganiseerd door de sub-eenheid voor dialoog met andere godsdiensten en ideologieën (DFI) van de Wereldraad van Kerken. Doorverwijzingen naar 'Archief van de Kerken' zijn van de redactie.

dit ook zouden krijgen, omdat ook wij zoeken naar een diepgaande ontmoeting met onze moslimnaasten.

2. De deelnemers

Wij kwamen uit vijf continenten, het grootste aantal uit landen van geheel Afrika, gelukkig met inbegrip van velen uit de gastkerken van Kenia. Velen kwamen uit Azië, van Mindanao op de Filipijnen tot Indonesië, Bangladesh, India en Pakistan, en uit verscheidene delen van het Midden-Oosten, zowel van de orthodoxe kerken die stammen uit de beginjaren van het christendom als wel van hun katholieke en protestante zusterkerken. Anderen kwamen uit het westen, Noord-Amerika, Australazië en Oost- en West-Europa.

De toegevoegde lijst van deelnemersnamen is een document van de verscheidenheid van landen en geloofsovertuigingen (niet opgenomen, red.). De ervaring van een dergelijke verscheidenheid van cultuur en achtergrond, die door uren van discussies en ontspanning, eredienst en intellectuele arbeid gedeeld werden, vernieuwde in ons de levende geest van eenheid die ons gegeven is om ons in Christus te verheugen - een eenheid die nooit op een naar binnen gerichte wijze uitsluit en die altijd op een alles insluitende wijze gedeeld wil worden. De rijkheid van onze verscheidenheid was tegelijk de bron van onze complexiteit van streven en bezorgdheid, en de bron waaruit we opnieuw de verzoenende en alles omvattende kracht van het evangelie voelden.

In deze geest rijpte onze broederschap te Kanamai, dagelijks gevoed door diepgaande bijbelse overwegingen door dr Kenneth Cragg, die onze blik uittilde boven de soms pijnlijke werkelijkheden van de ontmoeting christenen-moslims naar het rijk van de onderlinge betrekking naar de bedoeling van de bijbel en de koran, om ons met een dieper inzicht en een krachtiger motivatie terug te brengen tot de uitdagingen van de menselijke ontmoeting. Dit verslag werd in dezelfde geest geschreven en besproken, met het verzoek dat het door christenen en moslims in dezelfde geest zal worden gelezen.

3. De achtergrond

De achtergrond van onze conferentie was even complex als de verscheidenheid aan deelnemers. Bijengeroepen door de sub-eenheid voor de dialoog met andere godsdiensten en ideologieën (DFI) in samenwerking met de commissie voor Wereldzending en Evangelisatie (CWME) en andere sub-eenheden van de Wereldraad van Kerken (WCC) was dit op de eerste plaats een gelegenheid voor christenen uit verschillende delen van de wereld om samen hun ervaringen uit te wisselen als getuigen van het geloof in Christus temidden van moslims.

Voor velen van ons die uit kerken van het Midden-Oosten, Azië en Afrika komen, vormt de kwestie van de christelijke aanwezigheid en getuigenis met betrekking

tot moslimnaasten de altijd aanwezige context van het christelijk leven en de christelijke bediening, en deze situatie bestaat reeds vele eeuwen. Dit was een krachtige waarschuwing voor de anderen, vooral voor degenen die uit het Westen komen, dat velen van de christenen uit het Midden-Oosten en India tot kerken behoren die al eeuwenlang bestonden vóór de opkomst van het christendom in het Westen, en dat ze al sinds de 7e eeuw van de christelijke jaartelling en de 1e eeuw na de hidsra in gemeenschap met de moslims hadden geleefd. Maar we werden er ook aan herinnerd dat vele christenen in de westerse landen nu de uitdaging onder ogen beginnen te zien van het omgaan met grote aantallen moslims die zich in het Westen hebben gevestigd, met name sinds de tweede wereldoorlog, en we realiseerden ons dat dit velen van onze westerse christenvrienden verenigt in een voortdurende betrokkenheid met de christenen in grote delen van Afrika en Azië.

Er waren verschillende missionarissen in ons gezelschap en verschillende christelijke islamdeskundigen die over de gehele wereld leeropdrachten vervullen. Vanwege hun voortdurende verplichting ten aanzien van hun zendings- en wetenschapsroeping voelen velen zich genoodzaakt om de aard en de praktijk van de zending en het godsdienstonderzoek opnieuw te bezien binnen de ervaring van een nauwere en een meer diepgaande verhouding met mensen van andere godsdiensten en ideologieën, vooral in het verband van de moslimwereld. Vastberaden in hun christelijke verantwoordelijkheid om Christus als de gekruisigde en verrezen Heer te belijden, willen zij nieuwe en krachtige wegen ontdekken om de bedoelingen van het christelijke evangelische getuigenis en de dienstbaarheid duidelijk te maken, om zodoende het misverstaan van moslimvrienden en -naasten te vermijden.

De deelneming van een groot aantal christelijke mannen en vrouwen, waarvan sommigen waren gewijd, anderen leden van religieuze congregaties, en weer anderen leken, was van groot belang, en allen voelden zich geroepen om op een eenvoudige manier in liefde en respect voor hun moslimnaasten te leven. Afkomstig uit verscheidene plaatselijke situaties, verspreid over de continenten, waren ze niet helemaal representatief voor de duizenden andere vergelijkbare situaties, maar niettemin waren ze levendige voorbeelden van de huidige concrete experimenten in de nieuwe betrekkingen van christelijke geloofsvrijheid en openheid - enthousiast om hun ervaringen en inzichten uit te wisselen, maar ook enthousiast om de anderen te begrijpen die zich geroepen voelen om zich met het bredere terrein van het islamitische denken bezig te houden op het niveau van de theologische betrokkenheid.

We erkennen dat onze verschillende roepingen overeenkwamen met sommige zaken van verschillende christelijke conferenties die in de 20e eeuw zijn gehouden over de verhouding tot moslims - Cairo 1906; Lucknow 1911; Asmara 1956; Broumana 1966; Singapore 1977 en 1978; Salzburg 1978; Colorado Springs 1978 en Athene 1978. Deze onderwerpen stonden ook op de agenda van verschillende nationale en internationale zendingsconferenties die gehouden zijn, en op de agenda van vele nationale en regionale raden van kerken.

Vanwege deze ervaring, en vooral vanwege de vergadering te Broumana in 1966 ontwikkelde de Wereldraad van Kerken haar verplichting tot een dialoog met de moslims als een integraal onderdeel van het pionierswerk van de DFI. Onder auspiciën van de sub-eenheid hebben er regelmatig en in verschillende delen van de wereld bilaterale discussies plaats gevonden tussen chris-

tenen en moslims. Soortgelijke initiatieven zijn door het secretariaat van het Vaticaan voor niet-christenen en door sommige moslimorganisaties genomen.¹ Deze instanties hebben vele plaatselijke pogingen gestimuleerd tot dialoog tussen christenen en moslims, soms verspreid, maar dikwijls over lange periodes voortgezet, en dit hele gebeuren werd ontwikkeld, en heeft zichzelf ontwikkeld, door andere gebieden waaruit de betrokkenheid van christenen voor de dialoog spreekt - zoals aangetoond werd op de grote conferentie van de Wereldraad van Kerken over het oecumenisch ervaren van de 'Dialoog in de gemeenschap', welke in 1977 te Chiang Mai in Thailand werd gehouden (vgl. *Archief van de Kerken* 32 (1977), 1034-1046).

Vooral op de conferentie te Chiang Mai en door het aanvaarden van de richtlijnen voor een dialoog op de vergadering van het Centraal Comité van de Wereldraad van Kerken te Kingston, werd een internationale en oecumenische conferentie van christenen die bijzonder geïnteresseerd zijn in en betrokken bij de ontmoeting met moslims, wenselijk geacht. Dit denkbeeld werd onderschreven door de christenen en moslims die in maart 1979 te Chambésy in Zwitserland bij elkaar kwamen op uitnodiging van de sub-eenheid voor DFI, en er werden plannen gemaakt voor de conferentie van Kanamai.

4. De doelstelling

We kwamen bijeen omdat we graag met elkaar onze ervaringen wilden uitwisselen. Maar we wilden ook al deze ervaringen evalueren om onze pogingen onszelf en ons geloof grondiger te begrijpen, te bevorderen, en ook om de positie van de mens en de innerlijke aspiraties van de moslims waar wij mee omgaan, beter te leren begrijpen.

Onze doelstelling was:

- de problemen en mogelijkheden van christelijke aanwezigheid en getuigenis met betrekking tot onze moslimnaasten te beschouwen in het licht van de inzichten van de christenen die op de conferentie waren uitgenodigd, en die allemaal praktisch betrokken zijn in een verscheidenheid van leerling-zijn en van bedieningen;
- de verschillende meningen binnen de huidige christelijke kerken te overwegen hoe wij in de toekomst beter kunnen verstaan en dienen en getuigen met betrekking tot onze moslimnaasten;
- de mogelijkheden en moeilijkheden van samenwerking met onze moslimnaasten te beschouwen in het zoeken naar een rechtvaardige samenleving omdat wij allen voor een gezamenlijke toekomst staan;
- onze theologische houding ten aanzien van de islam te overdenken, als onderdeel van het zoeken naar een beter begrijpen van ons christelijk geloof met betrekking tot de geloofsovertuigingen van andere mannen en vrouwen, waarbij we terreinen van theologisch belang moeten onderscheiden die ons kunnen brengen tot een gezamenlijke bestudering en bezinning met moslims.

Het was onze bedoeling dit doel op een zodanige wijze na te streven om:

- een realistische beoordeling van onszelf en van de situatie van onze moslimnaasten te combineren met een hoopvolle toekomstvisie, hetgeen volgens ons altijd het teken van het christelijk geloof moet zijn;
- het verder nadenken over de verhouding tussen zending en dialoog met betrekking tot onze moslimnaas-

- ten aan te moedigen;
- onze gedachten en onze conclusies aan andere christenen aan te bieden die onze betrokkenheid delen, en ook aan onze moslimvrienden en -collega's op wier sympathieke achting wij vertrouwen. Wij vertrouwen er op dat het nadenken over bepaalde zaken binnen een geloofsgemeenschap ook voor anderen van waarde kan worden geacht, omdat zij, vanuit hun gezichtspunt, de kwesties onderzoeken die ons allen bezighouden in een multi-religieuze wereld;
- onszelf en de kerken waaruit wij komen, aan te moedigen om, wat de theologie betreft, diepgaander na te denken over de aard van de islam als een historische godsdienst die een veelvoudige 'uitdaging' voor de christelijke kerk vormt, in zowel de positieve als de negatieve betekenissen van dat woord.

5. De uitdaging

De uitdaging is reeds, tenminste impliciet, vervat in de voorafgaande paragrafen: om onszelf te evalueren, en met hoopvolle werkelijkheidszin en visie aan onze medechristenen de ervaringen te verduidelijken van een christelijke aanwezigheid en getuigenis met betrekking tot onze moslimnaasten. Deze taak is des te dringender en gevoeliger in een tijd, dat de islamitische revolutie in Iran, de burgeroorlogen in Afghanistan en Mindanao (Filippijnen) en de verbluffende aanval op de Grote Moskee in Mekka golven van onzekerheid losslaan over alle moslimlanden en de rest van de wereld. Uit de getuigenissen van verschillende christenen die op onze conferentie aanwezig waren, moeten we in alle eerlijkheid onder ogen zien dat deze gebeurtenissen diepe bezorgdheid veroorzaken bij de christenen die in overwegend moslimgemeenschappen wonen, en dat de manier waarop de aspecten van deze gebeurtenissen werden verslagen door de internationale nieuwsmedia, er toe bij kan dragen om het vooroordeel tegen de islam te versterken.

Van de andere kant is het een uitdaging om welwillend de stemmen van vele moslimvrienden aan te horen, wier houding ten opzichte van deze zelfde gebeurtenissen anders kan zijn dan de onze, maar ook vermengd kan zijn met vrees en hoop; om ook hun dieper streven naar geestelijke, sociale en politieke groei te waarderen, nu ze op het punt staan een nieuwe eeuw te beginnen. Velen van hen hebben met ons aan bilaterale dialogen deel genomen gedurende de laatste tien jaar en met ons kijken zij uit naar een verdiepende verhouding in de toekomst. Hoewel zij op deze bijzondere conferentie niet aanwezig zijn, vraagt hun vriendschap ons eerder in termen van 'pro-existentie' dan van co-existentie te denken opdat hun aspiraties niet in onze discussies worden verraden.

De uitdaging is daarom te leven in religieuze rijpheid, biddend als christenen dat wij de geest van Christus mogen hebben, door wie wij God de wereld in haar uiteenlopende verscheidenheid met Zichzelf zien verzoenen. Deelnemen in dit werk is naar ons oordeel de enige roeping en het enige doel van de zending van Christus, en aan deze uitdaging kunnen wij daarom nooit voorbij gaan.

6. Het gebed (van de bijbelstudieconferentie)

'Eeuwige God, wij herkennen U in de natuur en in de genade, in de liefde die de schepping wil, de liefde die in de tuin de stem van de mens zoekt, de heilige liefde

die in de tuin de stem van de mens zoekt, de heilige liefde die zich om diens eigenzinnigheid bekommert door middel van de wet en de profeet, de liefde die ter redding komt in het werk en de genade van Christus, de liefde die ervoor zorgt dat de liefdelozen veranderen in haar eigen gelijkenis. Laat ons vollediger uw kracht en wijsheid kennen en bekend maken in de Christus van uw glorie en onze vrede, Jezus, Verlosser en Heer. Amen.'

7. Het programma

Het formele programma begon iedere morgen met godsdienstoefeningen en bijbelstudies en eindigde iedere avond met gebed en lofprijzing. De zondag werd besteed aan het bezoeken van plaatselijke christelijke bedehuizen in de stad Mombasa, en tijdens het programma was daar, formeel en informeel, gelegenheid leden van de plaatselijke moslimbevolking te ontmoeten, met name in de middag van 6 december, toen wij twee gevoelvolle en indrukwekkende voordrachten hebben aangehoord, de een van Hassan Abdallah Abu Bakr, vertegenwoordiger van de hoge raad van de keniase moslims, en de ander van Kateregga, een oegandese moslim die doceert aan het University College te Nairobi.

Tijdens de eerste dagen van de conferentie werd er veel tijd besteed aan het uitwisselen van individuele ervaringen over de mogelijkheden en moeilijkheden ten aanzien van de christelijke aanwezigheid en getuigenis te midden van moslimnaasten, ingeleid door voorbereide bijdragen van deelnemers uit Kenia, Bangladesh, Libanon, de Filippijnen en het Verenigd Koninkrijk. De beoordeling werd verscherpt door een voltallige discussie over een werkstuk over het onderwerp 'De aanwezigheid en het getuigenis van de kerken in verschillende verbanden van de huidige 'opleving' van de islam' van dr T. B. Simatupang uit Indonesië. Dit leidde tot het begin van een voltallige discussie over de christelijke theologische reflecties omtrent de islam in antwoord op werkstukken die aangeboden werden door mgr Henri Teissier, bisschop van Oran, Algerije ('Naar een christelijke getuigenis te midden van hen die niet-christen willen blijven') en dr Byron Haines van de vakgroep christen-moslim verhoudingen van de Amerikaanse Nationale Raad van Kerken, gevestigd aan de Hartford Seminary Foundation, te Connecticut, Verenigde Staten van Amerika ('Zending en de moslimwereld: enige theologische beschouwingen').

Daarna werden onze discussies verbreed en verdiept toen de conferentie zich opsplijste in kleinere werkgroepen die de aard van de aanwezigheid en het getuigenis van de kerken te midden van moslimnaasten bekeken met als achtergrond, a) landen met overwegend moslimbevolkingen, b) landen met overwegend christelijke bevolkingen en, c) landen waarin christenen en moslims meer gelijkelijk in evenwicht zijn, of waar zij beide moeten leven met een bevolking van voornamelijk een andere godsdienst of ideologie.

Deze groepen werden aangevuld met vijf speciale vakgroepen met als opdracht a) de gedragsregels voor het uitoefenen van de zending, dienst, dialoog, enz., b) pastorale en wettelijke kwesties, c) opbouw van de gemeenschap met moslims, d) de christelijke voorstelling van de islam voor christenen en e) de christelijke voorstelling van het christendom voor moslims.

Bovendien bestond er voor de deelnemers gelegenheid te werken aan onderwerpen van speciaal belang - jongeren, vrouwen, en studiecentra.

8. De overtuiging

Wij geloven dat God de kerk oproept altijd liefdevol, mededogend en kwetsbaar te zijn in trouw aan de geest van Christus, die ons door woord en sacrament verzekerde dat Hij altijd met ons is.

Met deze overtuiging zijn we ons ook bewust dat onze christelijke aanwezigheid en het getuigenis met betrekking tot volkeren van andere geloofsovertuigingen en ideologieën, met inbegrip van de moslims, plaats vindt in vele verschillende samenhangen – soms in samenhangen waar het christendom de godsdienst is van de 'minderheid', op sommige plaatsen waar het de godsdienst is van de 'meerderheid', en op vele andere plaatsen waar het slechts een van vele wedijverende godsdiensten en ideologieën is.

Zoals wij elkaar hier in dit afrikaanse verband ontmoeten, zijn we ons ervan bewust dat de meeste christenen en moslims, in Kenia, evenals in vele andere delen van Afrika, samen in nauwe eensgezindheid leven met volgingen van traditionele godsdiensten, wier waarden van tolerantie, menselijke achting, openheid en bekommernis om een milde voorzienigheid ons alleen maar kunnen aanmoedigen en helpen ons geloof en vertrouwen in onze interactie met elkaar, als christenen en moslims, te verdiepen. Gevoelig voor de aanwezigheid van God in de vele verbanden van interreligieuze ontmoetingen, zijn we er als christenen steeds weer van onder de indruk dat God zich nergens onbetuigd heeft gelaten. Daarom achten we het noch gepast noch gelovig om onze christelijke aanwezigheid en getuigenis met betrekking tot moslims met de maatstok van een 'meerderheids'- of 'minderheids'-status te waarderen. Dergelijke statistische berekeningen kunnen, hoewel ze een geldige basis hebben, gemakkelijk gebruikt worden om de verdeeldheden te verscherpen en misverstanden te versterken, en kunnen de ene roeping van de christenen om overal te leven volgens hun geloof, zonder rekening te houden met hun getalsterkte, verduisteren. Als christenen moeten we in iedere situatie de uitdaging van het evangelie ter harte nemen om het zout te zijn dat smaak geeft, of het zuurdesem dat de hele samenleving doet rijzen. En we moeten dit proberen te doen in een zo diep mogelijke verhouding met anderen waarmee we in gemeenschap leven en delen.

Conferentierapport: Christelijke aanwezigheid en getuigenis

1. Onze ervaringen van dialoogbetrekkingen

Wij vonden het nuttig – en zouden het anderen aan willen bevelen – iedere poging om het begrip dialoog te bepalen vooraf te laten gaan door een beschrijving van de feitelijke situaties waarin we met mensen van andere geloofsovertuigingen te maken hebben. Laat het voldoende zijn om van de vele verschillende persoonlijke getuigenissen die wij mochten aanhoren tijdens de conferentie, slechts de eerste te vermelden, van een van de keniase deelnemers, die vooruit greep op de aard van zoveel ervaringen van de anderen:

'Ik werd geboren in een moslimgemeenschap, maar mijn ouders waren christenen. Als kinderen erfden we het christelijk geloof en we zijn het gedurende de rest van ons leven trouw gebleven. Maar andere leden van onze familie zijn moslim, en onze ouders herinnerden ons er steeds aan dat we hen moesten liefhebben. We gingen samen naar school en deden zoveel

dingen als kinderen samen, en op die manier begon ik hun godsdienst te begrijpen. Toen ik opgroeide en een christelijke bedienaar werd, voelde ik dat ik met hen zou moeten blijven werken. Wij werkten samen in de plaatselijke dorpsraad, en we zouden altijd elkaars godsdienstige feesten bezoeken'.

De dialoog begint waar mensen samen leven. Hoewel onze situaties van land tot land verschillen, was ieder van ons zich ervan bewust dat we in zekere mate onze levens slijten in een feitelijke betrekking met moslims. In sommige gevallen was het onze ervaring dat wij als christenen het initiatief hadden kunnen nemen in het aanbieden van vriendschap en steun aan moslims. Maar in sommige andere gevallen is het onze ervaring dat juist wij, christenen, afhankelijk zijn van de steun en vriendschap van moslims. Hoe dan ook, dit soort betrekkingen is erg praktisch, omdat het dagelijkse zaken betreft, gewone en vertrouwde dingen; en het gewone is ergens de ervaring van ons allemaal, en vormt daarom een gemeenschappelijke achtergrond voor onze christelijke aanwezigheid en getuigenis.

Nu en dan gebeurt het dat er uit onze gesprekken en betrekkingen een diepere ontmoeting ontstaat, een doorbraak, in meer dan intellectuele termen, naar elkaars betrokkenheden. Dit wordt ervaren door families en vrienden die een gemeenschappelijk geloof, een gemeenschappelijke cultuur of ideologie delen, maar we hebben gezien dat het ook boven de verschillende geloofsovertuigingen kan uitreiken. In onze betrekkingen met moslimvrienden – evenals met mensen van andere geloofsovertuigingen en ideologieën – willen we een ontmoeting bevorderen die, in plaats van de ander te overheersen, een geest van wederzijdse openheid en vertrouwen oproept, en die door zelfkritiek aan beide kanten kan leiden tot een bewustzijn door elkaar te zijn verrijkt. Wij geloven dat zich juist door een leven van getuigenis, dat iedere poging tot overheersing schuwt en wordt beleefd in een geest van zich berouwvol wenden tot God, een klimaat van groter vertrouwen en respect kan ontwikkelen tussen moslims en christenen.

Desondanks werd er, hoewel het uitwisselen van ervaringen tijdens de conferentie warme instemming teweegbracht met deze visie en met de wenselijkheid de dialoog te bevorderen als een houding en levensstijl tegenover de naaste, enige kritiek geuit op de juistheid van het woord 'dialoog' zelf; in sommige culturele verbanden kan dit woord het aftastende persoonlijke karakter van wat werd bedoeld, niet helemaal overbrengen. Men vroeg zich ook af of het altijd wel voldoende soepel is om de verscheidenheid aan ontmoetingen tussen christenen en moslims, die niet altijd van zo'n vriendelijke aard zijn, te omvatten. Een andere suggestie was het woord 'betrekkingen' in zijn dynamische betekenis van bestaan-voor-in wederzijdse betrokkenheid, eerder dan co-existentie in onverschilligheid.

De betrekking welke bedoeld wordt in een dialoog is duidelijk niet iets dat door een of andere vorm van hoger gezag van boven af kan worden opgelegd; het moet uit de plaatselijke situaties groeien, hoewel deze situaties door ervaringen elders kunnen worden aangemoedigd en bezield. Het kan ook geen eenvormige onderneming zijn, want onze menselijke omstandigheden zijn te gevarieerd. We hoorden enkele uitingen van bezorgdheid over de vraag hoe kleine christelijke gemeenschappen in gebieden waar de bevolking voornamelijk moslim is, dialoogbetrekkingen zouden kunnen aanmoedigen, vooral als de moslimbevolking zelf hiervoor geen duidelijke belangstelling aan de dag legde; deze zelfde stemmen spraken

ken evenwel over de kwetsbaarheid die in bijbelse termen de rol van de kerk (Mc. 8, 34-38) vormt en waardoor de kerk historisch gezien getuigenis heeft proberen te geven. We hoorden ook over het algemeen slecht voorbereid zijn van christenen in het Westen op het omgaan met het grote aantal moslims die zich in West-Europa en Noord-Amerika hebben gevestigd, hoewel sommige kerken nu in deze situatie wegen proberen te vinden om echte gastvrijheid te bieden aan moslims en volken van andere geloofsovertuigingen. Maar hoe moeilijk sommigen van ons de weg van de dialoog ook mogen vinden, en hoe wij ook mogen struikelen, we kunnen zelfvertrouwen putten uit het feit dat God erg veel geduld met ons heeft, en dat Hij ons ruimte en tijd geeft om zijn weg en de rijkdom ervan te ontdekken (vgl. 2 Petr. 3, 9).

Andere deelnemers spraken optimistischer over de dialoog, vooral in bewoordingen van de noodzakelijkheid en mogelijkheid ervan om verdeelde gemeenschappen en volken te ontwikkelen. Wij hoorden bijvoorbeeld hoe, na de vloedgolf die de zuidelijke Filipijnen in 1976 trof, een kleine christelijke gemeenschap in staat was te helpen bij de herstelwerkzaamheden door het leven te delen met de moslimgemeenschap, door de problemen te begrijpen en door met succes plaatselijke initiatieven te steunen in gemeenschappelijke organisatie en sociale actie. Vanuit dezelfde situatie, verscheurd door een burgeroorlog, hoorden we van een christen-moslim broedergemeenschap dat ten doel heeft samenwerking tussen de twee gemeenschappen te stimuleren. In Kenia steunt de Nationale Christelijke Raad een internationaal team van christenen die het leven delen van een achtergestelde bevolkingsgroep van nomaden in Somalië, doordat ze met hen samenwerken in gezondheidszorg en landbouwprogramma's. We hoorden ook het verhaal van een christelijke pakistaanse priester die in een flatgebouw met moslimburen woont, die hem accepteren en respecteren, zoals hij hen dat ook doet.

Toen we deze en vele andere voorbeelden nader beschouwden, konden we het waarderen dat, terwijl ieder voorbeeld een eigen plaatselijk of nationaal karakter en waarde had, ze samen bewijzen waren van een groeiend besef dat onze betrekkingen, als christenen en moslims, nog verder kunnen gaan en ons in een dialoog kunnen betrekken die ons leidt naar de verwezenlijking van een nog breder begrip van menselijke gemeenschap. We geloven dat dit dan ook deel kan uitmaken van onze christelijke aanwezigheid en getuigenis binnen vele van de samenlevingen waarin we leven.

Twee gebieden die in dit opzicht onze speciale aandacht hebben, zijn die van de jongeren en vrouwen; van beide groepen hebben sommigen reeds vindingrijke en belangrijke bijdragen geleverd aan de christen-moslim betrekkingen. Niettemin betreuren wij, gezien het hoge percentage jongeren in veel landen in Afrika en Azië, dat er tot nu toe niet meer pogingen zijn ondernomen om jonge moslims en jonge christenen tot dialoog met elkaar te brengen, of om een grotere deelneming van hen te vragen in ontmoetingen van volwassenen. In dit verband zou men van de jongeren niet alleen kunnen verwachten dat zij een bijdrage leveren aan 'jongeren agenda's', maar ook dat zij hun bijdrage leveren over de gehele linie van samenspraak en samenwerking.

We zijn ook van mening dat er veel meer pogingen ondernomen moeten worden om vrouwen erbij te betrekken en haar gezamenlijke en afzonderlijke bijdragen aan te moedigen. We beseffen dat het hele vraagstuk van de sociale positie van de vrouw in moslimgemeenschap-

pen sterke emoties kan oproepen, niet op de laatste plaats omdat sommige denkbeelden over 'vrijheid' en 'rechten' niet overeen komen met de traditionele moslimvormen, familieplichten en gewoonten. Maar het is onze ervaring dat christelijke vrouwen vaak solidair zijn met en wederzijdse steun en aanmoediging vinden bij moslimvrouwen, omdat zij samen streven naar gelijke deelneming in de gemeenschap en het nationale leven, vooral op het gebied van onderwijs, werkgelegenheid en gemeenschapsvoorzieningen. Dit geldt bijvoorbeeld voor die moslimvrouwen die naar de vreemde omgeving van westerse landen emigreren, of voor haar die er naar streven een grotere rol te spelen in het leven van hun gemeenschapsleven of land, terwijl zij tegelijkertijd van hun familietradities leren. Christelijke vrouwen moeten proberen te vermijden om probleembepalingen van buitenaf te plaats in te laten nemen van die van de moslimvrouwen zelf.

Nu we steeds meer de behoefte gaan inzien een dialoog aan te gaan om een bredere gemeenschap te verwezenlijken, en om zelfs verder uit te kijken naar een dialoog tussen gemeenschappen waarin we onze aandacht zouden richten op zaken van nationaal en internationaal belang, voorzien we, zoals blijkt uit de ervaringen van enkelen, dat gevoelige maar centrale vraagstukken ten aanzien van menselijke waarden en sociale rechtvaardigheid zouden moeten worden besproken. Sommigen van onze deelnemers spraken grote bezorgdheid uit bij het vooruitzicht dat hun nationale regeringen een bredere toepassing van de *shari'ah* wet zouden invoeren, omdat zij niet beperkt wensten te worden tot de status van 'beschermde volken' (*ahl al-dhimmah*) in hun eigen geboortelanden. Secularisme werd echter nergens aangetroffen, of zelfs maar door sommigen gewenst als een alternatief, maar eerder het beginsel van 'mede-burgerschap', waarbij moslims en christenen als gelijken zouden kunnen leven in een gemeenschap die op constitutioneel en politiek niveau hun respectieve waarden zou belichamen.

We moesten ook samen het vraagstuk van de gelijkheid tussen burgers in samenlevingen beschouwen, waar moslims en christenen samen leven. Het vraagstuk van de vrijheid - godsdienstvrijheid of anderszins - en de gelijkheid tussen burgers van verschillende godsdienstige en ideologische overtuigingen zou op de eerste plaats als een uitdaging gepresenteerd moeten worden aan iedere samenleving in haar concrete en nationale bestaan en vervolgens aan de menselijke gemeenschap in het algemeen. Er is geen universeel voorgeschreven model - hetzij godsdienstig of wereldlijk - dat op iedere samenleving van toepassing is. Iedere samenleving moet er voor vechten om haar eigen sociaal-politieke systeem uit te werken om gelijkheid en vrijheid onder haar burgers te waarborgen. Het is de moeite waard te benadrukken, dat dit probleem niet alleen een kwestie is van een sociaal systeem of van een wettelijke structuur, maar dat de oplossing ervan het doel moet zijn van een gezamenlijke strijd voor de rechtvaardigheid onder de burgers van iedere samenleving.²

Sommigen wezen erop, dat de christenen en moslims in verschillende afrikaanse landen, bijvoorbeeld Soedan, Tsjad of Nigeria, niet werkelijk konden samenwerken bij de opbouw van de natie zonder te verwijzen naar de mensen met traditionele afrikaanse godsdiensten, die in sommige gevallen het overwegend deel van de bevolking uitmaken. Er werden voorbeelden gegeven van tolerantie zoals het model van godsdienstige houdingen binnen traditionele afrikaanse gemeenschappen in tegenstelling

tot de te vaak voorkomende geschiedenis van het weigeren van tolerantie en van cultureel imperialisme van de eschatologische godsdiensten (dat wil zeggen van zowel christendom als islam). Daarom zijn we van mening dat de christen-moslim dialoog in dergelijke situaties serieus rekening moet houden met de beschikbare middelen in de traditionele godsdienstige cultuur, en de kracht moet erkennen die uit traditionele tolerantieverhoudingen kan worden geput.

Toen we dit deel van de discussies besloten, waren we het met elkaar eens dat onze openheid ten opzichte van onze moslimvrienden, in het verband van de christelijke aanwezigheid en het getuigenis te midden van moslimnaasten, haar eigen integriteit heeft en dat deze nooit tot een taktiek zou mogen worden herleid of afhankelijk gemaakt van het antwoord van de naasten. Onze betrokkenheid moet liggen in de waarheid, rechtvaardigheid en respect voor enkelingen. Met de hulp van de moslims kunnen we gemakkelijker datgene ontdekken en corrigeren dat, door onze fout, de rechten van de enkelingen en gemeenschappen, met inbegrip van de moslims, beknott; maar tegelijkertijd moeten we het recht hebben onze moslimvrienden te wijzen op houdingen en gebeurtenissen die, door hun fout, ons de rechten van enkelingen en gemeenschappen, met inbegrip van de christenen, lijken te beknotten.

2. Onze empirische en theologische beoordeling van het islamitisch 'reveil'

Verscheidenden van ons vroegen zich af of het woord 'reveil' wel een geschikte omschrijving was van de vele verschijnselen van de moderne islam, hoewel deze term zeker te prefereren is boven termen als 'her-ontwaken', 'herrijzing' of 'strijd', zoals regelmatig gebruikt in de internationale pers. De term 'hernieuwing' benadert de arabische term *tajdid* als mogelijke vertaling het meest, hetgeen als een technische islamitische uitdrukking, kan verwijzen naar een complexe verscheidenheid van bewegingen in het moslimdenken en -handelen, die soms ten doel hadden uit de imiterende traditie (*taqlid*) van de middeleeuwen te breken, maar die soms hebben geleid tot het sluiten van de deuren voor een gedisciplineerde vrijheid van denken (*ijtihad*).

De geschiedenis van de islamitische 'hernieuwing' kan op verschillende manieren worden geschetst, die allen hun inspiratie hebben gevonden in een terugkeer naar de leer, normen en waarden van de Koran, welke door de moslims als het volmaakte woord van God wordt beschouwd, en van de hadithliteratuur welke de uitspraken en handelingen (*sunnah*) van Mohammed belichaamt. Omdat de islamitische orthodoxie traditioneel geweigerd heeft enig onderscheid te maken tussen het gewijde en profane, het godsdienstige en het politieke, is het logisch dat de 'hernieuwing' verbonden is met politieke bewegingen en sociale en educatieve bewegingen, als uitingen van geestelijke betrokkenheid. De voornaamste zorg is sinds de 19e eeuw de strijd geweest tegen het westerse kolonialisme en het neo-kolonialisme, en tegen de aspecten van de westerse technologie en het westerse secularisme, maar het is belangrijk eraan te herinneren, dat de 'hernieuwings'-beweging in feite begonnen was voordat de westerse invloed zich duidelijk deed gevoelen in de moslimwereld vanaf het einde van de 18e eeuw.

De islam is vandaag niet monolithischer dan het ooit geweest is in het verleden. Het is rijk in verscheidenheid, en er kan een verscheidenheid van stromingen worden bespeurd in de huidige stemmingen in de moslimwereld.

Maar gedurende de afgelopen tien jaar is er een radicale machtswisseling geweest. Verschillende moslimlanden hebben een enorme groei van de bevolking ondervonden, en van zowel de culturele en educatieve als economische rijkdom en macht. Christenen over de gehele wereld moeten een bredere spreiding van de macht onder de volken van de wereld toejuichen. Samen met de leiders van de moslimgemeenschappen moeten zij de gelegenheid tot een groeiende totale onderlinge afhankelijkheid toejuichen als een gelegenheid tot een wederkerig delen, tot geestelijke groei en verdieping van het geestelijk leven, en tot dynamische betrekkingen tussen de gemeenschappen.

Het christendom toont ook tekenen van hernieuwing in verscheidene delen van de wereld. We geloven niet dat de nieuwe geloofsijver van de christenen en de moslims voor hun geestelijke erfenis noodzakelijkerwijze zal leiden tot verloochening van elkaar, maar we willen onszelf ertoe verplichten alles te doen wat we kunnen om wederzijdse ontmoeting, communicatie en samenwerking aan te moedigen.

Door ervaringen als hierboven beschreven zijn we ons ervan bewust geworden dat wij vele religieuze waarden delen met de moslims, hoewel we de verschillen die ons uit elkaar houden niet willen minimaliseren. De lange geschiedenis van de verhouding tussen het westerse christendom en de islam in de middeleeuwen, gevolgd door de westerse koloniale en na-koloniale expansie in de moslimlanden, is doortrokken van wantrouwen en misverstanden. Gelukkig ligt de tijd achter ons, waarin de christen-moslim betrekkingen vaak voornamelijk of zelfs uitsluitend gezien werden als een betrekking tussen europese christenen en arabische moslims. Het is te hopen dat zowel aziatische en afrikaanse christenen als westerse moslims in toenemende mate zullen deelnemen in de inter-religieuze contacten tussen moslims en christenen, omdat we allen een gemeenschappelijke toekomst tegemoet gaan.

Onze beraadslagingen hebben te weinig aandacht besteed aan het vraagstuk van onze christelijke theologische evaluatie van de aard van de huidige islamitische 'hernieuwing'. Dit onderwerp verdient dringend aandacht, en onze niet afdoende discussies suggereren dat er een groot belang gehecht moet worden aan theologische bezinning op de betekenis van Gods machtige zwakheid in het Kruis van Christus (1 Kor. 1, 18-25). Dit is in het bijzonder nodig voor de christelijke aanwezigheid en het getuigenis in situaties waar moslims, christenen en leden van andere godsdiensten en ideologieën zich hebben bewapend met de wapens van de machtspolitiek, waarbij ze beschikken over menselijke levens en er op lage wijze een losprijs voor eisen zonder zich te storen aan internationale verdragen.

Wij begrijpen dat vele moslims lijden onder een gevoel van onvolledigheid van de *ummah* (gemeenschap) waar ze niet in staat zijn geweest zichzelf volledig te organiseren als een samenleving onder *shari'ah*. We zien dat de problemen die hierdoor rijzen enorm moeilijk en belangrijk zijn, niet alleen op juridisch en sociaal niveau, maar in hun bredere en innerlijke dimensies die niet ongelijk zijn aan wat wij zelf onder ogen zien. We zouden het volgende willen voorstellen als thema's voor gezamenlijke discussies tussen christenen en moslims:

- de rol van het religieuze leiderschap, haar geloofsbrieven en criteria, de verleidingen van ambt en gezag; de geeigende vormen voor de uitoefening van verantwoordelijkheid binnen de geloofsgemeenschap, en daarbuiten;

- het begrijpen v. a. het theïsme en ook van het agnosticisme in deze tijd, vooral met het oog op de gevolgen van de wetenschap en profaniteit op het menselijke leven;
 - het gezag van geschriften en tradities en het persoonlijke gezag van Jezus en van Mohammed;
 - onze gedeelde en onze onderscheidende leerstellingen over Gods soevereiniteit, genade, schepping en leiding, allen wezenlijk voor een begrijpen van het goddelijke en menselijke gezag;
 - onze eschatologische verwachtingen met betrekking tot onze gangbare godsdienstige en politieke verantwoordelijkheid;
 - de betekenis van het lijden, hoe wij zijn betekenis voor personen en samenlevingen verstaan, en hoe wij omgaan met kwesties van menselijke eigenzinnigheid en menselijk falen;
 - de verhouding tussen *shari'ah* en de mensenrechten.
- Er zijn al vele vruchtbare gelegenheden geweest voor een dergelijke 'geestelijke ontmoeting' met betrekking tot het menselijk heersen over de natuur, de ecologie, de wetenschap, het behoud van de natuurlijke hulpbronnen, en de consumptiemaatschappij. Maar we geloven dat we er goed aan zouden doen naast deze onderwerpen ook andere ter sprake te brengen, die de hoedanigheid in zich dragen onze eigen bronnen te testen, onze gewetens te onderzoeken en onze verantwoordelijkheden in de samenleving te alarmeren.

3. Onze behoefte aan intellectuele voorbereiding

Naast de monumentale balansen van dergelijke theologische taken erkennen we met schaamte hoe slecht voorbereid wij zijn, en ook de kerken die wij vertegenwoordigen. Ofschoon er prijzenswaardige pogingen zijn ondernomen aangaande wederzijdse informatie en educatie, spreiden christenen en moslims nog steeds een wijdverspreide onwetendheid ten toon en een gebrek aan bewustzijn van elkaar, terwijl men er vaak de voorkeur aan geeft elkaar eerder in schadelijke stereotypes te zien dan echte kennis te verwerven. De algemene neiging in de media, en ook in onze levensstijl en gedrag, dragen de schuld voor veel van deze vervormde beelden. Het christendom wordt verward met het westerse neo-imperialisme, terwijl de islam momenteel wordt verbonden met oliemacht. Verder hebben tegengestelde stemmen die respectievelijk voor moslims en christenen spraken er niet toe bijgedragen de situatie te verbeteren.

Als onderdeel van het proces deze situatie recht te zetten bevestigen wij opnieuw de waarde van de reeks formele bilaterale dialoog-conferenties tussen christenen en moslims, of multilaterale met anderen.

In het belang van de voorbereiding op alle dialoogvormen, alle vormen van aanwezigheid en getuigenis onder moslims, hetzij praktisch hetzij theologisch, zien we met belangstelling een verbetering tegemoet in de beschikbaarheid en toegankelijkheid van de studiecentra die zich specialiseren in de islam en in de christen-moslim verhoudingen. We zouden graag willen zien dat de bestaande door de Wereldraad van Kerken erkende studiecentra die zich specialiseren in de islam - het Henry Martyn Institute (Hyderabad, India), het Christian Study Centre (Rawalpindi, Pakistan), het Darul Uloom Haqqania Research Center (Marawai City, Mindanao, Filipijnen) - beter bekend waren, samen met de andere centra voor islamitische studies, bijvoorbeeld aan het Hartford Seminary Foundation (Hartford, Conn., Verenigde Staten van Amerika), het centrum voor de bestudering van de

islam en christen-moslim betrekkingen aan de Selly Oak Colleges (Birmingham, Verenigd Koninkrijk), het Paulelijk Instituut voor Arabische Studies (IPEA) (Rome, Italië), de School voor theologie in het Nabije Oosten, de Universiteit van Sint Jozef (Beiroet, Libanon), het Koptische Evangelische Seminarie (Cairo, Egypte), en de School of World Mission aan het Fuller Seminary (Pasadena, Verenigde Staten van Amerika) dat een machtiging aan het voorbereiden is voor het Daystar Centre, Nairobi (Islam in Africa Project), en het Samuel Zwemer Institute (Altadena, Verenigde Staten van Amerika)³. We zouden graag regelmatig informatie van deze centra ontvangen en we hopen dat hun programma's zodanig worden opgezet dat aan de behoeften aan een christen-moslim ontmoeting in de eerstvolgende tien jaar tegemoet zal worden gekomen.

Of het nu in specialistische centra, universiteiten, seminaries, colleges of op scholen gebeurt, we zijn bezorgd over het feit dat de islam wordt veronachtzaamd, maar ook zijn we soms bezorgd over de manier waarop de islam zonder samenhang en soms zelfs oneerbiedig of oppervlakkig wordt onderwezen. Ofschoon we de voorkeur van de moslims respecteren, dat de islam wordt onderwezen door iemand die deze aanvaardt als zijn of haar godsdienstige levenswijze, erkennen we niettemin dat vele christelijke geleerden en leraren op een verstandige manier die de instemming van de moslims kan wegdragen, islamitische studies onderwijzen. Wij dringen er op aan dat deze mensen met elkaar en met hun moslim collega's voeling blijven houden, aangaande de beginselen, die het best nageleefd worden in de delicate maar belangrijke taak van te trachten om enerzijds ons inzicht aangaande de eigen opvatting van de moslims over het geloof en de vormen van ritueel en praktijk over te brengen aan medechristenen, en anderzijds zowel voor onszelf als voor onze moslimpartners vraagstukken ter sprake te brengen die op speciale wijze te maken hebben met geloofsvragen, zoals de schepping, de openbaring, de incarnatie, het profetendom, het oordeel, de genade, de barmhartigheid, de verlossing en de eschatologische hoop.

De werkelijkheid van een 'na-christelijke' monotheïstische godsdienst zoals de islam is vol uitdagingen voor de christenen die deze godsdienst proberen te begrijpen en ermee in verbinding treden. Wij zijn van mening dat wij, door het aanvaarden van deze uitdaging en door te proberen de vragen die erdoor opgeroepen worden te beantwoorden, ons eigen geloof kunnen verdiepen en verrijken, en kunnen helpen een sfeer te kweken waarin wantrouwen wordt vervangen door respect, en vooroordeel plaats maakt voor wederzijds begrip.

De parallele taak 'rekening te geven van de hoop die in ons leeft . . . met zachtmoedigheid en gepaste eerbied' (1 Petr. 3, 15-16) in de samenhang van het voorleggen van het christendom aan de moslims, is een taak waarvan we opnieuw onze eigen ontoereikendheid en die van andere christenen moeten bekennen. We streven er naar met de moslims in hun eigen integriteit om te gaan. We zijn bijzonder dankbaar voor de geest van getrouwheid die de moslims hebben ten aanzien van hun eigen traditie welke een openstaan voor nieuwe waarnemingen ten aanzien van het evangelie kan omvatten; sommige moslims gaan verder dan de semantische polemieken van een vroeger tijdperk en zoeken ernstig naar de betekenis van de lijdende liefde van God. Van gelijk belang is een nieuwe geest van herinterpretatie van de *ummah* binnen andere moslimgemeenschappen in de wereld. Wij verheugen ons over en voelen een diepe verwantschap met

deze bewegingen van de Geest die zowel individueel en in de islamgemeenschap in onze tijd de betekenis proberen te ontdekken van de genade – de liefde – het lijden – de mensheid – God.

Wij zouden graag willen dat de huidige voorstelling van de islam door de moslims beschikbaar worden gesteld, soms door vertalingen, voor diegenen in onze kerken die zich bijzonder geroepen voelen tot aanwezigheid en getuigenis onder de moslims, en we dringen er op aan dat er in de toekomst meer aandacht wordt besteed aan het voorbereiden van goede christelijke literatuur en het verspreiden van materiaal dat op moslims is gericht. We hebben ook betere literatuur over de islam nodig voor de christenen.

4. Gedragsregels voor christelijk getuigenis, dienst, dialoog en aanwezigheid

Onze roepingen als christenen moeten altijd zijn geïnspireerd door de gebeurtenis van de zichzelf gevende, lijdende liefde van God zoals die in Jezus Christus is geopenbaard. Wij geloven dat de gebeurtenis van de menswording, kruisiging en verrijzenis van Jezus voor de hele mensheid is omdat God één is en er één mensheid is (Ef. 2, 4-16). Onze werkzaamheden als christenen in getuigenis, dienst, dialoog en aanwezigheid zijn fundamentele verlengstukken van onze antwoorden op die gebeurtenis, ook wanneer we erkennen dat veel in ons gedrag niettemin is getekend door onze zwakte en zonde, niet op de laatste plaats door de verdeeldheid onder onszelf als christenen.

Ons antwoord als christenen op Gods liefde is 'het geloof dat werkzaam is door de liefde' (Gal. 5, 6) – liefde voor God zelf die we niet kunnen zien, en liefde voor onze medemensen die we wel kunnen zien (1 Joh. 4, 19-21). Ons antwoord van liefde zet ons tot handelen aan. Onze daden voor rechtvaardigheid, vrede en de vervulling van menselijke en menslievende mogelijkheden zijn uitingen van 'het geloof dat werkzaam is door liefde'. Op dezelfde manier zijn onze daden en betrekkingen in getuigenis, dienst, dialoog en aanwezigheid uitdrukkingen van de liefde.

Bovendien geloven we dat God zelf handelt in deze daden die ons gelovig en liefdevol antwoord op Gods liefde zijn. Hoewel we zwak en vol zonden zijn, gebruikt God ons toch als werktuigen voor zijn doel en als tussenpersonen voor zijn liefde in de wereld.

Als christenen maken we geen aanspraak op enig monopolie op Gods liefde, noch beschouwen we onszelf als de enige tussenpersonen van Gods liefde in de wereld. Integendeel, wij geloven dat God scheppend en verlossend werkzaam is geweest en is onder alle menselijke wezens. Of, om het met andere woorden te zeggen, hoewel we ons als christenen geheel vervuld voelen door Gods liefde, erkennen we dat Gods liefde niet een uitsluitend bezit van christenen is. Daarom proberen wij onze wederliefde tot God en de mensheid door onze daden tot uiting te brengen en, tegelijkertijd, proberen we open te staan voor de liefde van God die ontstaat door interactie met mensen van andere geloofsovertuigingen en ideologieën.

De beginselen en wijze van onze zending – te weten getuigenis, dienst, dialoog en aanwezigheid – zouden daarom naar onze mening in het licht van bovengenoemd perspectief moeten worden uitgewerkt. We willen met betrekking tot deze activiteiten, in het bijzonder met betrekking tot onze moslimnaasten, de volgende punten benadrukken.

Als christenen beschouwen we zending als het delen van de blijde boodschap van Gods verlossende liefde en van zijn aanwezige en komende koninkrijk zoals de Heer Jezus Christus ons heeft geopenbaard. Wij geloven dat wij door God zijn geroepen voor het werk van de verkondiging aan de mensheid, met inbegrip natuurlijk van onze moslimnaasten. We geven onszelf, soms met graagte, soms met angst, over aan het werk om Gods getuigen en herauten van zijn koninkrijk te zijn; soms zijn we brandend van de blijde boodschap van zijn liefde en zijn koninkrijk, maar soms zijn we bevangen door ons gevoel van zwakte als zijn getuigen. Toch geloven we dat dit evangelie in alle omstandigheden van menselijke nood, wanhoop en onrechtvaardigheid kan spreken. Zending is voor ons het ten uitvoer brengen van de duidelijke en kenmerkende boodschap die wij ontvangen hebben door God in Jezus Christus – een boodschap van oordeel, vergeving, hoop, vervulling, en eeuwig heil, welke de hele mensheid oproept zich met God te verzoenen als volgelingen van Jezus Christus.

In het verleden, en op sommige plaatsen ook nu, hebben sommige van onze manieren van getuigen (*martyria*) en sommige vormen van onze zendingsactiviteiten onder de moslimnaasten te vaak problemen geschapen, omdat ze de moslims uitbuitend van aard leken, of omdat ze soms ten uitvoer werden gebracht in een kruisvaardersachtige, triomfalistische en liefdeloze geest, in de vooronderstelling dat moslims 'ongelovigen' zijn. De christenen hebben op sommige plaatsen zeer zeker dezelfde klachten met betrekking tot de zendings- (*da'wah*)activiteiten van de moslims. Wat ons betreft echter heeft de zending ten doel onze vreugdevolle en nederige werkzaamheden van het verkondigen van Gods liefde en zijn koninkrijk ten uitvoer te brengen op een manier die verenigbaar is met die liefde – een sterke, lijdende liefde, die de waardigheid en de geestelijke schatten van onze moslimnaasten en alle andere menselijke wezens respecteert. Het zoeken naar de meest geschikte vorm om onze getuigenis ten uitvoer te brengen is een onderneming die niet ophoudt, en waarin de dialoog een belangrijke rol speelt.

Wij beschouwen de dienst (*diakonia*) aan alle mensen in nood als een integraal onderdeel van onze roeping en levensstijl als christenen. De liefde van God in Christus dwingt ons allen gehoor te geven aan alle pijnen en noden en aspiraties van onze medemensen, ondanks hun geloofsovertuiging. We zijn ons er opnieuw van bewust dat hier en daar de vorm en wijze van de christelijke dienstbaarheid door onze moslimnaasten wordt gezien als een instrument tot hun bekering tot het christelijke geloof, waarbij ongepast geprofiteerd wordt van hun ziekte, armoede, gebrek aan onderwijs en gemis aan politieke macht. Het feit dat hetzelfde ook kan worden gezegd van de dienstactiviteiten van de moslims op sommige plaatsen, is in geen geval een rechtvaardiging voor dit soort gedrag van de christenen. Het zou voor ons beiden een beginselkwestie moeten zijn dat er in de godsdienst geen dwang bestaat. Bekering is niet ons werk, maar het werk van God.

De bedoeling van onze christelijke dienstbaarheid is louter te dienen als onderdeel van ons liefdevolle antwoord op God die ons het eerst heeft liefgehad (1 Joh. 4, 19) – en, naar het voorbeeld van de samaritaan in de parabel van onze Heer (Lc. 10, 25-37), moet onze aandacht er voornamelijk op gericht zijn liefde te tonen aan mensen in nood, en door dit te doen toont men zijn liefde tot God. Tegelijkertijd echter zien we als christenen dat dienstbaarheid het delen van Gods liefde en zijn koninkrijk is door daden van liefde. Bovendien proberen

we iedere gelegenheid tot samenwerking met de moslims en alle anderen in het lenigen van menselijke nood te verwelkomen. Juist op dit punt van dienstbaarheid aan de mensheid kunnen christenen en moslims het meest nader tot elkaar komen in een gezamenlijke gehoorzaamheid aan God die genadig en meedogend is.

Vanuit het christelijke standpunt gezien is de dialoog, zoals naar voren gebracht werd in de verklaring van Chiang Mai in 1977, deels gehoorzaamheid aan het gebod geen vals getuigenis tegenover onze naasten af te leggen (Ex. 20, 16; Deut. 5, 20). We zien ook de dimensie van rustige discussie weerspiegeld in het begrip de dialoog (vgl. *dialegomai* en *dialogizomai* in Hand. 19, 8-9 en elders). In de dialoog zoeken we de positieve kant van onze naasten en we doen dit in de hoop dat zij ook onze positieve kant zullen zien. Vanuit ons christelijk standpunt gezien kan de dialoog niet los gezien worden van getuigenis en dienst. In zoverre als het ons helpt om te groeien in wederzijdse kennis en begrip voor onze moslimnaasten en andere naasten met wie we de blijde boodschap delen welke tot ons gekomen is, en ook om te vernemen hoe de boodschap van Gods liefde door hen reeds is ontvangen, in zoverre is de dialoog betrokken op getuigenis. En voor zover de dialoog probeert betrekkingen tussen mensen op te bouwen, muren probeert af te breken die hen scheiden en probeert de menselijke gemeenschap te versterken en op te bouwen, is deze betrokken op dienst en aanwezigheid.

Wij vinden ook dat de dialoog een betrekking met moslims en mensen van andere geloofsovertuigingen en ideologieën moet zijn zoals men die heeft met goede burens. Dat zien wij als een gelegenheid tot wederzijds getuigenis waarin we als christenen niet alleen getuigen van wat God gedaan heeft in en door onze geloofs-gemeenschap. De andere kant van ons wederzijds getuigenis is een wederzijdse bereidheid tot verrijking en groei, welke ontstaat uit het aandachtig, eerbiedig en ontvankelijk naar elkaar luisteren.

We zien de christelijke aanwezigheid als een oproep tot een geduldige goede verstandhouding met de naasten, waarbij we ons verheugen met hen die zich verheugen, en waarbij we treuren met hen die treuren. Er kan vaak geen mogelijkheid tot woorden zijn, maar daden spreken dikwijls luider dan woorden. Sommige christenen voelen zich werkelijk geroepen om te aanvaarden om naast moslims te leven, bereid te leren van hun leven en overtuiging, hun gebeden en hun rituelen, hun poëzie en gezang, hun religieuze waarden en overtuigingen, hun respect voor de openbaring, het profetendom, het gebed, het vasten en de dienst aan de armen - waarbij zij op welke manier dan ook vermijden vreemdelingen of mensen met macht te zijn. Als men in een dergelijke situatie over de bijbel nadenkt, leidt dit tot een theologie die dicht bij de mensen staat.

5. Ons wederzijds getuigenis

De verklaring van Chiang Mai over de 'Dialoog in gemeenschap' omschreef onze roeping als christenen als 'volledig deelnemen aan Gods zending (*missio Dei*) met de moed der overtuiging om in staat te zijn avonturen en gevaren aan te durven' (*Archief van de Kerken* 32 (1977), 1041). We zouden evenals de deelnemers aan die conferentie ook 'met al onze medemensen bescheiden deel willen nemen aan een onweerstaanbare pelgrimstocht' (t.z.p.), en wij denken dat dit ons een dynamisch bijbels model kan verschaffen voor een toekomstig christen-moslim verhouding, en dat ook onze wens tot een

nauwere verstandhouding inhoudt met naasten van andere geloofsovertuigingen, wier visies wij vaak kunnen delen omdat we allen deelnemers zijn in een gemeenschappelijke geschiedenis welke nog niet is voltooid. Wij herinneren ons de roeping van Abraham - erkend door joden, christenen en moslims als een voorbeeld van geloof in God - om zijn land, zijn zaken en het huis van zijn vader te verlaten en te gaan waarheen God hem zou leiden (Gen. 12, 1-2). Wij zelf, christenen en moslims, worden op de drempel van een nieuwe decade en van een nieuwe moslimeeuw, geroepen opnieuw onze gemeenschappelijke verplichting tot getuigenis van onze respectieve geloofsovertuigingen te ontdekken, in wederzijdse opbouwende kritiek, waarbij we altijd moeten proberen betere dienaren te zijn van de God die wij aanbidden in de gemeenschappen die wij delen. Wij zijn ons er van bewust dat onze wereld zich beweegt naar een duidelijkere erkenning van gelijke verantwoordelijkheid, gelijke rechten, gelijke vrijheid, gelijke verplichtingen tussen en binnen de volkeren. Christen-moslim betrekkingen moeten dit feit niet uit het oog verliezen en moeten op verantwoorde wijze proberen de uitdaging van deze toekomst op een positieve en creatieve manier aan te gaan.

Aanbevelingen

Het bovenstaande rapport werd ontvangen en bediscussieerd door de deelnemers aan de conferentie van Mombasa. Zij verzochten de bevoegde instanties van de Wereldraad van Kerken, zijn lidkerken en alle medechristenen het rapport te bestuderen en de volgende aanbevelingen over te nemen:

1. Houdingen in de dialoog

Wij bevelen aan:

- dat christenen de dialoog met de moslims zien als een vorm, een geest, een houding die nieuw mag lijken, maar die in feite integraal is aan de theologie en de geschiedenis van onze respectieve geloofsovertuigingen.
- dat de christenen de 'hernieuwings'-beweging in de moslimwereld met een open maar scherpzinnige geest zien, en aangemoedigd worden wederzijds contact, aansluiting en samenwerking te zoeken met de moslims in gemeenschappelijke praktische en geestelijke aangelegenheden.

2. Voorbereidingen op de dialoog

Wij bevelen aan:

- dat de kerken de publicatie van de Wereldraad van Kerken *Christians Meeting Muslims: WCC papers on 10 years of Christian-Muslim dialogue* (Genève, 1977) en de *Richtlijnen voor een dialoog tussen moslims en christenen* van het vaticaan Secretariaat voor niet-christenen (in revisie) bestuderen en bekend maken.
- dat de kerken de catechetische voorbereiding en pastorale opleiding van zowel jonge als oude mensen, leken en geestelijken, ter hand neemt, waarvan velen niet gereed zijn voor ontmoeting met mensen van andere geloofsovertuigingen en ideologieën.
- dat de verschillende studiecentra en programma's die zich specialiseren op het gebied van de islam en de christen-moslim betrekkingen, versterkt en aangemoedigd worden om hun activiteiten te ontwikkelen om aan de behoeften van de christen-moslim dialoog

tegemoot te komen in de tachtiger jaren en daarna; mensen zou aangemoedigd moeten worden zich zelf te geven aan de taak van christelijke en islamitische theologische bezinning, interpretatie, en getuigenis, waarbij wordt erkend dat doeltreffende theologie en getuigenis echter niet het uitsluitend terrein van deskundigen zijn.

- dat de organen van de Wereldraad van Kerken, het Vaticaan en de moslimwereld, maar ook regionale en plaatselijke christelijke instanties en mosliminstanties aangemoedigd worden door te gaan met het plannen van conferenties over de formele dialoog, die op een samenwerkingsbasis worden beraamd en uitgevoerd; dat er verdere aandacht wordt geschonken aan de mogelijkheid multilaterale dialogen tussen moslims, christenen en anderen te beleggen; en dat er werkelijke pogingen worden gedaan om jongeren van beide seksen bij dergelijke ontmoetingen op gelijke basis met de volwassenen, te betrekken.

3. Betrekkingen tussen christenen en moslims

Wij bevelen aan:

- dat de christenen en moslims geen poging voorbij laten gaan om met elkaar te leven en te werken, en met anderen, tot verzoening van conflicten en het helpen van gemeenschappen aan de basis om volgens hun eigen keuzen in zelf-ontwikkeling te werken naar een meer rechtvaardige, deelnemende samenleving.
- dat met de hulp van de subcommissies van de Wereldraad van Kerken van het DFI en het CCIA een gezamenlijke christen-moslim commissie wordt opgericht dat als verantwoordelijkheid heeft op te moeten treden als een controlerend en bemiddelend lichaam in situaties waarin grieven tussen christenen en moslims zijn ontstaan.

4. Mensenrechten en wettelijke en pastorale zaken

Wij bevelen aan:

- dat, het standpunt van de Wereldraad van Kerken volgend inzake de rechten van de mens en de godsdienstvrijheid zeer onlangs uitgesproken op de algemene assemblee te Nairobi (*Archief van de Kerken* 31 (1976), 352, vgl. ook 34 (1979), 637) en op de bijeenkomst van het Uitvoerend Comité van de Wereldraad van Kerken te Genève in 1979, nauwkeurige informatie wordt verschaft aan de andere kerken en godsdienstige organisaties door de Wereldraad van Kerken, het Vaticaan en de patriarchaten, over situaties waar de godsdienstvrijheid wordt geschonden, maar ook waar deze wordt gewaarborgd en bevorderd. Er kunnen ook gezamenlijke pogingen worden ondernomen door de Wereldraad van Kerken, het Vaticaan, het Wereld Moslimcongres, de Wereld Moslimbond in samenwerking met internationale organisaties zoals de Verenigde Naties om een internationaal jaar van de godsdienstvrijheid te organiseren.
- dat de kerken, in situaties waar huwelijken tussen mensen van verschillende godsdiensten spanningen en moeilijkheden veroorzaken, speciale pastorale zorg besteden aan de partners en hun gezinnen.

5. Theologische betrokkenheid

Wij bevelen aan:

- dat meer theologische bezinning over de islam plaats

vindt in de komende jaren op een brede oecumenische basis; verder streven we naar een verdere theologische consultatie onder christenen over de islam; de verschillende theologische vooronderstellingen en culturele ervaringen van de christenen met betrekking tot de islam zouden waar mogelijk geobserveerd en vergeleken moeten worden op het niveau van nationale en regionale raden van kerken en dan moeten bijdragen aan een internationaal delen onder de christenen, en misschien ook zelfs onder de moslims.

- dat een grote internationale conferentie tussen christenen en moslims wordt gehouden in 1981 over het thema 'Christenen en moslims die samen leven' en dat zaken van theologisch belang moeten worden vervat in christelijke voorstellen aan die moslims die aan de planning ervan willen meewerken.
- dat tenslotte en na zorgvuldige voorbereiding een gezamenlijke christen-moslim theologische commissie wordt opgericht om een strenge bestudering en bezinning op het gebied van theologische zaken die in dit verslag vermeld zijn, aan te pakken, en op andere theologische gebieden die de moslims zouden willen voorstellen.

6. Wederzijdse getuigenis tussen christenen en moslims, en hun wederzijds getuigenis tegenover de wereld

Wij bevelen aan:

- dat de mogelijkheid van wederzijds getuigenis tussen christenen en moslims en hun wederzijds getuigenis tegenover de wereld, die op een verkennende wijze in dit verslag is opgeworpen, aan een voortdurend kritisch onderzoek wordt onderworpen, wanneer de programma's van de Wereldraad van Kerken voor een christen-moslim dialoog zich in de toekomst ontwikkelen.

¹ Zie *Christians Meeting Muslims: WCC Papers on 10 Years of Christian-Muslim Dialogue*, WCC, Geneva, 1977 en 'The Muslim-Christian Dialogue of the Last 10 Years' in *Pro Mundi Vita Bulletin*, 74, september/oktober 1978.

² De hele kwestie van de godsdienstvrijheid werd behandeld door de vijfde assemblee van de Wereldraad van Kerken te Nairobi in 1975: 'Het recht op godsdienstvrijheid werd in de meeste grondwetten opgenomen als een fundamenteel recht van de mens. Met godsdienstvrijheid bedoelen we de vrijheid om een godsdienst of geloof van zijn keuze aan te hangen of te aanvaarden, en de vrijheid om of individueel of in gemeenschap met anderen en in het openbaar, of privé zijn godsdienst of geloof te laten blijken in eredienst, beleving, handeling en onderricht. Godsdienstvrijheid dient ook te omvatten het recht en de plicht van godsdienstige organisaties om de heersende machten, indien nodig, te kritiseren op grond van de eigen godsdienstige overtuigingen. In deze samenhang werd opgemerkt, dat vele christenen in verschillende delen van de wereld in de gevangenis verblijven op gewetensgronden of om politieke redenen als gevolg van hun streven te beantwoorden aan de volstrekte eisen van het evangelie' (*Breaking Barriers*, ed. D.M. Paton, London en Grand Rapids, 1976, blz. 106 [*Archief van de Kerken*, 31 (1976), 341]).

³ Zie appendix voor de adressen van deze en andere studiecentra.

Appendix

Lijst van studiecentra

Afrika

Daystar Centre, Islam in Africa Project, P.O. Box 42941, Nairobi, Kenia; Institute of Church and Society, Box 4020, Ibadan, Nigeria.

Azië

Henry Martyn Institute of Islamic Studies, P.O. Box 153, St Luke's Compound, Station Road, Hyderabad 500001, India; Christian Study Centre, 126B Murree

Road, Rawalpindi, Pakistan; Dansalan Research Center, P.O. Box 5430, Iligan City, 8801 Filippijnen; Institute of Research and Study, Council of Churches of Indonesia, Jalan Bank Dagang Negara 11/52, Cilandak, Djakarta, Indonesië; Pastoral Institute, P.O. Box 288, Multan Cantt., Pakistan; Catholic Literature Board, Christ the King Seminary, St Patrick's Cathedral, Karachi 3, Pakistan.

Midden-Oosten

Near East School of Theology, P.O. Box 11-7424, Beiroet, Libanon; University of St Joseph, P.O. Box 293, Beiroet, Libanon; Coptic Evangelical Seminary, P.O. Box 1422, Caïro, Egypte; Centre d'Etudes, 5 chemin des Glycines, Algiers, Algerije; Institut de Belles Lettres Arabes, 12b rue Jemaa el Haoua, Tunis, Tunesië; Domi-

nican Institute for Oriental Studies, 1 sharia Masna al-Tarabish, Abbassieh, Caïro, Egypte.

Europa en Amerika

Hartford Seminary Foundation, 77 Sherman Street, Hartford, Conn. 06105, USA; Centre for the Study of Islam and Christian-Muslim Relations, Selly Oak Colleges, Birmingham B29 6LE, United Kingdom; Pontificio Istituto di Studi Arabi, Piazza S. Apollinare 49, 00186 Roma, Italië; School of World Mission, Fuller Seminary, 135 N. Oakland Avenue, Pasadena, California 91101, USA; Samuel Zwemer Institute, Box 365, Altadena, California 91101, USA.

WCC exchange, 6 december 1979;
vertaling Archief van de Kerken.

BELANGRIJKE MEDEDELING

De administratie van "Begrip" is verhuisd van Wüstelaan 80, Santpoort, naar Luybenstraat 17, 5211 BR 's Hertogenbosch, postgiro 4300211. ten name van Stichting Cura Migratorum, Begrip, telefoon 073-14 51 59.

TEN AFSCHIED

Voor de meeste lezers en lezeressen van het blad "Begrip" is mevrouw E.A. van der Wiel-Uijtendaal een onbekende. Toch is zij vanaf de zomer 1975 intensief betrokken geweest bij de opzet en de uitbouw van ons blad.

Toen het blad "Begrip" in mei 1974 van start ging met een bescheiden oplage van 100 nummers, was het pionieren met vriendelijke hulp van deze en gene. Vanaf het moment dat Bep (voor wie jarenlang met haar mochten samenwerken) haar krachten aanbood om op basis van vrijwilligheid het type- en drukwerk, het vergaren en verzenden en daarbij nog de administratie op zich te nemen, werd het mogelijk op eigen krachten verder te gaan.

Ieder nummer van "Begrip" dat U in de bus vond, is verschillende malen door haar handen gegaan. Intussen heeft "Begrip" zijn weg gevonden en is uitgegroeid tot een oplage van 800 (en een enkele maal 1000) exemplaren. Nog niet veel zult U zeggen, maar wel zoveel dat het werk overgedragen moest worden aan een groter verband, waardoor het niet staat of valt met één persoon.

Zoals begrip voor elkaar, klein en zonder pretentie begint, maar met geloof en idealisme wordt nagestreefd, zo was het werk van mevrouw Van der Wiel. Daarvoor danken we haar hartelijk nu ze afscheid van ons neemt.

P. Backx

Het Beste uit Begrip

Er wordt gewerkt aan een verbeterde heruitgave van de meest gevraagde nummers van Begrip. De prijs zal tussen de f 12,50 en f 15,-- bedragen. Belangstellenden kunnen nu reeds een bestelling plaatsen. Dit helpt ons bij het bepalen van de oplage.

